

Dějiny kostela sv. Bartoloměje v Bylanech

Pravěké osídlení obce již od mladší doby kamenné dokládají bohaté naleziště archeologických památek. Podle nálezů z let 1895-1897 byla nazvána do té doby neodlišená pravěká kultura bylanskou (7. -6. století př. n. l.). Bylo zde vykopáno více než 50 hrobů, a to žárových i kostrových. Znakem této kultury jsou bohaté nálezy v hrobech tzv. knížecích, které obsahují vozy, nebo alespoň koňské postroje.

Podle nepřímých písemných pramenů stála dnešní obec již ve 13. století (1295). Samotný název obce vznikl od pojmenování obyvatel, kteří žili na místě, kde rostlo množství rostlin a keřů. První zmínka o vsi Bylanech pochází z roku 1364, kdy již měla svůj farní kostel a patřila Pražskému arcibiskupství, jemuž ovšem byla odebrána za husitských válek. Filiální kostel sv. Bartoloměje v Bylanech byl postaven zřejmě v období kolem roku 1300. V písemných pramenech se poprvé připomíná roku 1364. Roku 1436 císař Zikmund daroval Bylany Bedřichovi z Bítova, který je později postoupil Jeníkovi z Mečkova a jeho synu Vilémovi. Od nich koupil roku 1454 obec Zdeněk Kostka z Postupic. Od něho získali roku 1517 Bylany dědičně páni Slavatové z Chlumu a Košumberka a jimi byly připojeny k Černokosteleckému panství.

Všichni tito majitelé obce měli bylanský kostel pod patronátním právem. Právo patronátní (*ius patronatum*) je souhrn výsad, které církev propůjčovala zakladatelům a mimořádným dobrodincům kostelů. Výsady, které byly dědičné, bývaly spojeny s určitými břemeny. Práva a povinnosti spočívaly zejména v tom, že patron mohl navrhnout příslušnému biskupovi kandidáta na post faráře, nebo děkana, které bylo naopak povinno podpořit svého patrona, kdyby se ocitl v nouzi. Patron měl přednost přede všemi laiky při církevních akcích, příslušelo mu čestné místo v chrámu. Především si však vymínil právo být pohřben se členy své rodiny přímo v kostele. Patron měl povinnost upozornit biskupa na možné hrozící škody a především opravovat kostely, fary, popřípadě vystavět nové a vyrovnávat účetní schodky. Z předhusitských farářů v Bylanech jich známe pět – Floriána (-1364); Jana, původně faráře v Mokropsech (-1373); Jana, původně kaplana na Pražském hradě (-1375); Petra, původně faráře v Sánech (-1408). Posledním bylanským farářem byl do roku 1420 Mikuláš, který původně zastával funkci oltářníka u P. Marie v Českém Brodě.

Již zmíněný majitel Diviš Slavata z Chlumu se ovšem aktivně zúčastnil protihabsburského odboje v letech 1546-1547, a proto mu bylo Černokostelecké panství zkonfiskováno králem Ferdinandem I. Protože však Černokostelecké panství hospodářsky zaostávalo, již roku 1558 ho prodává Jaroslavovi I. Smiřickému ze Smiřic. V této době zastává v Bylanech úřad rychtáře Pavel Trojan, předek rodu Trojanů z Bylan, který vlastnil místní hospodářský dvůr s tvrzí. Jeho syn Samuel Trojan z Bylan a Rossfeldu zastával v letech 1599 -1620 funkci hejtmana Černokosteleckého panství. Společně se svými bratry byl roku 1604 povýšen Rudolfem II. do šlechtického stavu. Jak uvidíme, jeho rodina sehrála v dějinách bylanského kostela významnou roli. Samuel byl výborným hospodářem, a tak dokázal svůj majetek značně rozšířit – ve výsledné fázi vlastnil už celou polovinu vsi směrem od kostela a „zámečku“ ke Kšelům a navíc ještě tři místní mlýny. On i jeho potomci velmi štědrě finančně podporovali místní Chrám Páně. Zato jim bylo umožněno pohřbívat své příbuzné přímo uvnitř kostela. Za přibližně 150 let svého působení bylo pod touto podlahou pohřbeno více jak 20 příslušníků tohoto rodu (tři z těchto náhrobních kamenů byly na konci 19. století vyjmuty z podlahy a přemístěny na epištolní stranu kostela). Asi nejvýrazněji podporovala kostel vnučka Samuela Trojana, Kateřina Zuzana Šofmanová z Ještětic, která na konci 17. století financovala opravu kostela, darovala mu také řadu liturgických potřeb a např. i 5 mosazných svícňů. Velmi významný byl ale její dar nového hlavního oltáře sv. Bartoloměje. Dnes se z něj zachoval „pouze“ tabernákl (uložen v českobrodském muzeu), který ovšem svědčí o tom, že to bylo velice kvalitní barokní umělecké dílo. Roku 1904 byl tento oltář odstraněn a nahrazen novým. Tehdejší lstibořský farář Hynek Matějovský ve farní kronice tento počín okomentoval těmito slovy: „**nebylo to** [rozuměj oltář] **nic než trocha prken špatně hoblovaných a chudě natřených**“ Svědčí to o opovrhování barokem českou společností před 1. světovou válkou. Ještě předtím, roku 1879, byl z oltáře odstraněn původní barokní obraz sv. Bartoloměje a nahrazen současným od Adolfa Liebschera (maloval hlavní oltářní obraz ve Lstiboři a obraz ve Skramníkách). V tomto původním hlavním oltáři jsou uloženy ostatky římských mučedníků Valentina, Maxima, Fortunata a Deodata, převážně ze 3. století – obecně se ani mezi farníky vůbec neví, že v Bylanech je uložen malý kousek ostatků patrona

zamilovaných sv. Valentina, jehož svátek se celosvětově slaví 14. února. V červnu 1893 byl na hlavní oltář ještě umístěn oltářní kámen s ostatky sv. Urbana a sv. Mansuety (Miloslavy), mučedníků – drobné ostatky těchto mučedníků jsou umístěny i v hlavním oltáři v kostele ve Lstiboři.

Z roku 1671 pochází i velice zajímavá latinsky psaná zpráva tehdejšího děkana Alexandra Sperata o podobě bylanského kostela, díky níž si umíme představit, jak by kostel vypadal, kdybychom jej navštívili před 330 lety: děkan Sperat poznamenává, že kostel je na východ orientovaná stavba, což je pro křesťanské kostely přirozené. Samotná budova jednolodního kostela se skládala z lodi, presbytáře a věže nad pravoúhlým presbytářem, ve které byly umístěny dva zvony. Jeden z nich byl puklý a z tohoto důvodu byl dle dedikačního nápisu přelit roku 1673 v dílně Bedřicha Michaela Schönfelda ve Starém Městě pražském a dostal jméno Jan a dochoval se do dnešních dnů. Druhý, funkční, zvon byl přelit roku 1771 a dostal jméno Marie.

Střechu kostela i věže roku 1671 pokrývaly šindele. Podle této vizitační zprávy byl kostel zanedbaný, a ač byly zdi původně jak z vnější strany, tak uvnitř nabíleny, roku 1671 byla omítka na mnohých místech opadaná, takže bylo možno vidět červené cihly, ze kterých byl kostel postaven. Kostel sv. Bartoloměje měl v této době pouze pět oken, což způsobovalo, že v presbytáři bylo málo světla. Po vstupu do kostela by nás nemile překvapila jeho chudá výzdoba. Musíme si však uvědomit, že se nacházíme v době, kdy od počátku rekatolizace uplynulo pouze 50 let a teprve 23 let od konce třicetileté války. Navíc bylanský kostel byl pouze kostelem filiálním, a tudíž přednost měl v tomto případě farní chrám Páně ve Lstiboři. Podlaha v bylanském kostele byla vydlážděná cihlami, na podlaze stálo osm lavic. Co se týče oltářů, nacházely se zde dva. Hlavní oltář byl umístěn v presbytáři. Ústřední malbou uvnitř oltářní skříně byl obraz dvou cherubínů, držících kalich. Na vnitřních stranách křídel byla zobrazena Panna Marie a sv. Mikuláš, na vnějších stranách patron zdejšího kostela sv. Bartoloměj a sv. Martin. Ač se tato oltářní archa nezachovala, můžeme si vytvořit bližší představu o její podobě díky oltářní arše pánů Smiřických ze Smiřic v zámeckém kostele sv. Vojtěcha v Kostelci nad Černými lesy. Vedle tohoto hlavního oltáře se v kostele nacházel ještě jeden postranní oltář. Při kostele sv. Bartoloměje v této době působilo i literátské bratrstvo, které ale nemělo žádný majetek, dokonce

ani zpěvník. Literátský sbor doprovázel každou mši svatou hudbou a zpěvem z kůru, na kterém se nalézalo 37 stejných sedadel. Kůr, na který se vstupovalo zevnitř kostela, byl roku 1671 dřevěný a jeho nosné sloupy umně malované. Dále děkan Sperat popisuje hřbitov přiléhající k bylanskému kostelu. Před průčelím kostela stála kostnice, podle svědectví děkana Sperata značně zchátralá s děravou střechou, která obsahovala mnoho lidských ostatků. Kostnice byla následně stržena – nejpozději však roku 1769. Na hřbitově bylo vyčleněno zvláštní místo pro pohřbívání nepokřtěnců. Jako velická dobroditelka zdejšího kostela je uváděna urozená paní Talackovna, z jejichž finančních darů byl kostel opravován a přestavován.

Díky dochovaným kostelním účtům víme, že tato šlechtická rodina vlastníci místní hospodářský dvůr čp. 15 a tvrz štědře sponzorovala bylanský kostel minimálně již od poloviny 17. století – roku 1671 tak Alžběta Talacková z Bylan a Rossfeldu darovala stříbrný kalich (!) a ornát se štolou, její dcera Kateřina Zuzana z Ještetic už tehdy darovala nové modré ubrusy na přikrytí oltářů, roku 1677 pak rytíř Jan Šofman nový krucifix a kvadrát a Kateřina kožené antependium, roku 1687 pak darovala šest cínových svícňů, roku 1688 brokátový bílý ornát s manipulem a tři stříbrné konvičky a těsně před smrtí financovala i zhotovení dvou postranních oltářů.

Kateřina Zuzana Šofmanová zemřela roku 1714. Ve své závěti darovala kostelu 1000 zlatých (!) a určila, aby z těchto peněz byla každý týden v úterý a v sobotu

sloužena mše za spásu její duše a také za spásu duší všech jejich příbuzných pohřbených v tomto kostele (dodnes se jejich náhrobníky nacházejí pod kostelní podlahou, pouze tři z nich byly na konci 19.

století přeneseny ven na vnější zeď).

Nedlouho po její smrti koupili Trojanovský dvůr Lichtenštejnové a připojili ho k Černokosteleckému panství.

Zásadní přestavbou prošel kostel v letech 1769-1770 nákladem Marie Terezie Savojské, rozené kněžny z Lichtenštejna. Stavbu prováděl její dvorní architekt Tomáš Václav Budil, který v této době prováděl přestavbu drtivé většiny kostelů na Černokosteleckém panství. *Při této přestavbě byla odstraněna většina původního vnitřního zařízení, byla proražena nová okna v presbytáři, byla přistavěna sakristie a štít v průčelí, dále byl změněn tvar střechy a vyměněn za prejzovou a konečně dostal samozřejmě kostel i novou žlutou omítku.*

Poslední větší změny v úpravě interiéru kostela proběhly na konci 19. století. Nejprve byla roku 1889 položena nová podlaha, která překryla i výše zmíněné šlechtické náhrobníky a kostel byl zvenku i zevnitř nově omítnut (vymalován). Další významnou událostí bylo také to, že roku 1899 koupil od knížete Lichtenštejna původní Trojanovský dvůr za značnou částku 127 tisíc zlatých jeho dosavadní správce Antonín Formánek. Velmi zajímavé je, že Antonín Formánek jakoby navázal na mecenášskou tradici svých „Trojanovských“ předchůdců a nejprve roku 1904 daroval kostelu zbrusu nový oltář sv. Bartoloměje od bratří Bušků ze Sychrova a následně roku 1906 se svoji manželkou Marií darovali dvě malovaná okna s výjevy Nejsvětějšího Srdce Páně a P. Marie od J. Kryšpína. v této době byl ovšem také se svolením konzistoře redukován počet zádušních mší za Kateřinu Zuzanu Šofmanovou z Ještetic a její rodinu na čtvrtinu.

Ve 20. století se svou činností výrazně do dějin kostela (a nejen jeho) zapsali řádové sestry Vincentky, které zde pečovali o mentálně i tělesně postižené děti. Ty dosáhly během 70. a 80. let nejen opravy kostela (během které byl v severní straně kostela objeven původní gotický vstupní portál), ale i jeho elektrifikace a v neposlední řadě mu vrátili jeho poslání jakožto duchovního centra. Nechali také ze skromných prostředků opravit varhany a zhotovit nový oltář a ambon – celému obnovenému liturgickému prostoru pak osobně 2. února 1970 požehnal i kardinál František Tomášek.

Zazděný gotický portál na severní straně kostela, objevený roku 1983.

Jak jsme již uvedli výše několikrát, pod podlahou bylanského kostela sv. Bartoloměje odpočívají a zmrtvýchvstání Ježíše Krista očekávají příslušníci rodiny Samuela Trojana z Bylan a Rossfeldu. Na závěr tohoto popisu bylanského Chrámu Páně uvádíme přibližný seznam zde pohřbených osob, kterých tu leží na dvě desítky:

1570	Václav Dobřichovský z Dobřichova	bratranec Samuela Trojana; syn Jana Dobřichovského – bratra jeho matky
1613	Kateřina Eliška Trojanová z Bylan a Rossfeldu	dcera Samuela Trojana z Bylan a Rossfeldu
1613	Marta Trojanová z Bylan a Rossfeldu	dcera Samuela Trojana z Bylan a Rossfeldu
1620	Samuel Trojan z Bylan a Rossfeldu	hejtman Černokosteleckého panství

1626	Jan Chlumčanský z Přestavlk	zeť Samuela Trojana; manžel Alžběty Trojanové z Bylan a Rossfeldu, otec Doroty
1630	Pavel Malovec z Malovic	manžel Alžběty Trojanové z Bylan
1655	Jan Jiří Cetenský z Cetně	manžel Doroty Chlumčanské z Přestavlk, vnučky Samuela Trojana
1655	Volf Kryštof Haugvic z Biskupic	zeť Samuela Trojana; manžel Anny Trojanové z Bylan a Rossfeldu
?1655	Dorota Trojanová z Elendberku	manželka Samuela Trojana z Bylan
	N. Talacko z Ještětíc	předčasně zemřelí synové Doroty
	N. Talacko z Ještětíc	Maxmiliány roz. Chlumčanské z
	N. Talacko z Ještětíc	Přestavlk
1663	Vilém st. Talacko z Ještětíc	zeť Samuela Trojana; manžel Alžběty Trojanové z Bylan, otec Kateřiny Zuzany
1664	Dorota Maxmiliána Chlumčanská z Přestavlk	vnučka Samuela Trojana z Bylan a Rossfeldu
14.1. 1681	Alžběta Trojanová z Bylan a Rossfeldu	dcera Samuela Trojana z Bylan a Rossfeldu
1675-80	Maxmilián Pavel Cetenský z Cetně	syn Doroty Chlumčanské z Přestavlk
	N. Šofman / -ová z Hemrlesu	předčasně zemřelé děti Kateřiny
	N. Šofman / -ová z Hemrlesu	Zuzany
17.10. 1680	Františka Šofmanová z Hemrlesu	sestra Jana Kryštofa Šofmana z Hemrlesu
11.1. 1682	Jan Kryštof Šofman z Hemrlesu	manžel Kateřiny Zuzany Talackové z Ještětíc
1699	Rudolf Ferdinand Talacko z Ještětíc	syn Alžběty Trojanové z Bylan a Rossfeldu

	Albrecht Pavel Malovec z Malovic	nevlastní bratr Kateřiny Zuzany
5.5. 1714	Kateřina Zuzana Talacková z Ještětic	dcera Alžběty Trojanové z Bylan
	Anna Roznhajmová z Janovic	vnučka Samuela Trojana z Bylan

REQUIESCANT IN PACE

